

Biblická studie na text Jan 2, 12–22 [1949]

pro vinohradské Sdružení 8. 12. 1949

Náš oddíl sestává vlastně ze dvou částí; nejdříve jde o vyhnání penězoměnců z chrámu a potom o rozmluvu se Židy. Není ovšem náhodou, jak uvidíme, že obě části jsou uvedeny pospolu.

Především je třeba si všimnout, že časové zařazení události je u Jana jiné než u ostatních evangelistů. V synoptických evangeliích je vyčištění chrámu datováno o dva roky později: příběh je umístěn hned za slavný Ježíšův vjezd na oslátku do Jeruzaléma (viz Mat. 21, Luk. 19, Mar. 11). Naproti tomu u Jana je vjezd do Jeruzaléma zaznamenán ve 12. kapitole, ale náš příběh není kladen před tyto velikonoční svátky, které byly posledními v životě Ježíšově a k jejichž slavení přijížděl tak neobvyklým způsobem; není však kladen ani před svátky o rok dříve, o nichž je řeč v 6. kapitole, nýbrž teprve před svátky předminulé, tedy celkem o dva roky nazpět. To dovoluje Janovi propůjčit tomuto oddílu ústřednější postavení, které je jen podtrženo následující rozmluvou se Židy.

Všem evangeliím je jeden motiv společný: že Ježíš vyčistil chrám před velikonočními svátky. Ústředím vydané přípravy nás upozorňují mimo jiné na souvislost s vyčištěním chrámu za krále Ezechiáše. (2. Paral. kap. 29. a 30.) Je ovšem nepochybné, že určitá souvislost tu je; přece však myslím, že analogisováním nepostihneme právě samu podstatu věci. Otázka se klade takto: šlo Ježíšovi pouze o očištění chrámu? Kdyby tomu tak bylo, jak vysvětlíme, že sám Ježíš nedlouho potom říká: zbořte chrám tento? A jak vysvětlíme (to patří do téže kategorie), že při jeho smrti se opona chrámová roztrhla ve dvě? Když Ježíš vyhnal prodavače a penězoměnce z chrámu, znamená to, že směli rozložit své stánky a stoly před chrámem? Myslím, že je nad slunce zřetelnější, že šlo o něco mnohem podstatnějšího, důležitějšího a rozsáhlejšího.

Že nešlo o samu budovu chrámovou, naznačuje evangelista v 21. verši. Tam připomíná, že Ježíš „pravil o chrámu těla svého“. Ale my si můžeme věc ukázat ještě jasněji. Vyjdeme od onoho doporučeného místa, totiž 2.Par.29/16:

A všedše kněží do domu Hospodinova k vyčišťování jeho, vynesli všelikou nečistotu, kterouž našli v chrámě Hospodinově, do síně domu Hospodinova. Levitové pak pobravše to, vynesli ven ku potoku Cedron.

To se stalo na rozkaz králův. Nepochybně nešlo jen o nějaké gruntování, neboť když se potom sešlo množství lidu do Jeruzaléma, aby „drželi slavnost přesnic“,

tedy povstavše, pobořili oltáře, kteříž byli v Jeruzalémě; též i všecky oltáře, na kterýchž se kadívalo, rozhořili a vmetali do potoka Cedron. (kap. 30, v.14.)

Kdo by se však na základě těchto veršů domníval, že šlo výhradně o kultickou čistotu, musí číst dále:

Nebo mnozí byli v shromáždění, kteříž se neposvětili. ... Veliký zajisté díl toho lidu, množství z Efraima, Ma Manasesa, Izachara a Zabulona, neočistili se, avšak jedli beránka velikonočního jinak, než psáno jest. Ale modlil se Ezechiáš za ně, řka: Dobrotivý Hospodin očistiž každého, kdožkoli celým srdcem svým se ustavil, aby hledal Boha, Hospodina Boha otců svých, byť pak i očištěn nebyl vedle očišťování svatého. I vyslyšel Hospodin Ezechiáše a uzdravil lid. (kap. 30. v. 17–20)

Z toho můžeme uzavřít jednu důležitou věc, totiž že více než kultická čistota je čistota srdce. Tak čteme i u Izaiáše 1. kap.:

K čemu jest mi množství obětí vašich? dí Hospodin. Syt jsem zápalných obětí skopců a tuků krmných hovad, a krve volků a beránků a kozlů nejsem žádostiv. Že pak přicházíte, abyste se ukazovali přede mnou, kdož toho kdy z ruky vaší hledal, abyste šlapali síně mé? Nepřinášejte

více oběti, kteréž jsou marnost. ... Nebo ruce vaše krve plné jsou. Umejte se, očistěte se, odvrzte zlost skutků vašich od očí mých, přestaňte zle činiti. Učte se dobře činiti, hledejte soudu, pozdvihněte potlačeného, dopomozte k spravedlnosti sirotku, zastaňte vdovy. (v. 11-17)

Nebudu už uvádět další doklady; můžete si přečíst z jiného oddílu, který je také doporučován z ústředí, totiž z Malachiáše, 3. kapitolu a hlavně opět 5. verš. Na pozadí toho všeho vysvítá, že Ježíšovo počinání by bylo jenom svého druhu zákonictvím, kdyby šlo skutečně pouze o očištění chrámu resp. prvního chrámového nádvoří. Ale není tomu tak; jak jsme řekli, jde o něco podstatnějšího.

Abychom alespoň poněkud blíže pochopili, oč jde, musíme se zastavit u několika věcí. Především není vedlejší, nýbrž naopak důležité, že jde o nádvoří pohanů a nikoli o sám vnitřní chrám. To je charakteristické pro útočnost poselství Ježíšova. Evangelium neznamená rozmnožení příkazů a zákazů mojžišských, neboť takové rozmnožení je příznakem vyprázdňení zákona Božího, jak bylo názorně vidět na zákonictví. Evangelium naproti tomu je radikalizací zákona; vzpomeňte na kázání na hoře. Význačným znakem zákonictví je oddělení bohoslužby od soukromého i veřejného života; plnění příkazů nabývá stále více formy úkonů náboženských, které se ustavičně vzdalují dennímu životu. Biblická linie jde však opačným směrem: žádá, aby zákon Boží pronikal do veškerého života člověka i společnosti. Proto jde o vyčištění předsíně, nádvoří chrámového: není to poslední, nýbrž právě první zásah Ježíšův. Evangelista měl hluboké důvody k tomu, aby postavil tuto událost téměř do čela činnosti Ježíšovy. Neboť evangelium je radikální: po nádvoří chrámovém je na řadě svět za hradbami chrámu. Není-li svět v pořádku, není v pořádku ani bohoslužba. To je smyslem Mat. 5, 23-24:

Protož obětoval-li bys dar svůj na oltář, a tu bys se rozpomenul, že bratr tvůj má něco proti tobě, nechejž tu daru svého před oltářem a jdi, prve smíř se s bratrem svým, a potom přijda, obětuj dar svůj.

A nejde jenom o takto ryze osobní záležitosti. Vždyť jsme už četli z Izaiáše výzvy: hleďte soudu, pozdvihněte potlačeného, dopomozte k spravedlnosti sirotku, zastaňte vdovy. Podobně u Malachiáše Hospodin přijde s pomstou proti těm, kteříž s útlakem zadržují mzdu dělníka a kteří činí krivdu vdově a sirotku a příchozímu (Mal. 3,5). A tak jestliže Ježíš vyhání kupčičky a penězoměnce z chrámu, je to nepochybně jenom první etapa likvidace veškerého kupčení a penězomenství i mimo chrám. To tedy je druhá věc. Také zde se trochu zastavíme.

Čtete v bibli místa o kupcích; uvidíte především, že kupectví je pro Izraelské původu cizího. Je řeč o kupcích Madianských (I.M.37,28), Sidonských (Iz.23,2), Týrských (Iz.23,8), zámořských (Ez.27,12), Sabejských a Ragmejských (Ez.27,22) atd. Ale hlavně se podívejme u proroka Sofoniáše do první kapitoly v.11. Tam čteme, že „vyhlazen bude všecken obor kupců, vyplnění budou všickni snášející stříbro“. A nesmíme zapomenout ani na Zjev. kap. 18., kde se několikrát hovoří o kupcích, kteří zbohatli tím, jak kupčili se vším možným. Ale přijde konec, zkáza Babylona,

ano i kupci zemští budou plakati a kvíliti nad ním; nebo koupí jejich žádný nebude kupovati více, koupě od zlata, a stříbra, a drahého kamene, i perel, i kmentu, šarlatu, i hedvábí, i brunátného roucha, i všelikého dřeva tyinového, a všech nádob z kostí slonových, i všelikého nádobí z nejdražšího dříví, i z mědi, i z železa, i z mramoru; a skořice, i vonných věcí, a mastí, i kadidla, i vína, i oleje, i bělí, i pšenice, i dobytka, i ovec, i koní, a vozů, i služebníků, i duší lidských. (Zjev. 18, 11-13)

A u Izaiáše čteme zaslíbení:

Ej, všickni žízniví, pojdte k vodám, i vy, kteříž nemáte žádných peněz. Pojdte, kupujte a jezte, pojdte, pravím, kupujte bez peněz a bez záplaty víno a mléko. (Iz. 55,1)

Je tedy zřejmé, že šlo především o kupčení, když Ježíš vyháněl prodavače z nádvoří chrámového; začátkem likvidace kupčení vůbec je vyhnání kupců z chrámu – ale pouze začátkem.

Vyhnání penězoměnců má za sebou ještě jiné pozadí. Když se Palestina dostala pod panství římské, byly brzo zavedeny také římské peníze s vyraženým obrazem císařovým. Zároveň pak bylo provedeno sčítání obyvatelstva a byly vyměřeny daně. To všechno budilo národní odpor v Izraeli; v Ježíšovi viděli mnozí tenkrát vykupitele politického. Jistě se pamatujete, jak lidé chtěli učinit Ježíše králem (Jan 6,15). Ježíš však odmítal až do konce takové politické chápání svého poslání, a ještě před Pilátem dosvědčil, že království jeho není z tohoto světa (Jan 18,36). Proto se však stal terčem útoků především ze strany farizeů, ale i odjinud. Jednu událost si připomeneme pro její úzkou souvislost s naším textem. Je zapsána ve 22. kapitole u Matouše ve verších 15–22. (Číst.) Ježíš tenkrát odmítl postavit se v čelo odboje proti císaři a proti Římu; v jeho odpovědi vidíme také skrytý osten proti těm, kteří se chtěli bouřit, ale užívali římských peněz.

Na tomto pozadí ovšem je vyloučena domněnka, že Ježíš vyhnal penězoměnce, protože císařské peníze s obrazem císařovým by poskvřovaly chrám i tak, když jde pouze o nádvoří pohanů. Takové pojetí se naprosto přičí celé linii Ježíšova poselství a poslání. Šlo o to, že instituce měnění římských peněz za peníze chrámové byla nesena obrovským pokrytectvím. Vždyť víme, co podle Ježíše poskvřňuje člověka a že všechno zlé pochází ze srdce (Mat. 15,11 a 12,34), (a Mat. 15,19). Útok je veden zřejmě ne tak proti samotným kupcům a penězoměncům, nýbrž především proti neupřímnosti a pokrytectví farizejskému. Proto se také zákoníci a kněží rozhněvali (Mat. 21, 15) a hledali, kterak by Ježíše zahubili (Mk 11,18); Lukáš mluví dokonce také o předních v lidu (Luk.19,47). Není však nikde řeči o hněvu přímo postižených prodavačů atd.

Shrnuji tedy takto. Ježíšovi nešlo o čistotu chrámu, nýbrž o čistotu člověka, o čisté srdce lidské. Víme dobře, že Ježíš Kristus přišel proto, aby spasil, což bylo zahynulo, tedy aby očistil člověka; nepřišel očistit chrám. Ano v jistém smyslu Ježíš přišel zrušit chrám ve staré podobě; to nasvědčuje náš text a toho dokladem je také to, že se chrámová opona při smrti Ježíšově roztrhla ve dvě. Jen tak může potom apoštol Pavel v prvním listě ke Korintským prohlásit:

Zdaliž nevíte, že chrám Boží jste, a Duch Boží ve vás přebývá? ... Nebo chrám Boží svatý jest, jenž jste vy. (3,16–17.) Zdaliž nevíte, že tělo vaše jest chrám Ducha svatého, jenž přebývá ve vás? (6,19.)

Židé byli ovšem překvapeni tím, co Ježíš v chrámě udělal. Ptali se ho, jakým právem to činí, žádali na něm znamení. My ovšem víme, jak odpovídal Ježíš na všechny žádosti nějakého znamení:

Pokolení zlé a cizoložné znamení hledá, a znamení nebude jemu dáno, jediné znamení Jonáše proroka. Nebo jakož byl Jonáš v bříše velryba tři dni a tři noci, takť bude Syn člověka v srdci země tři dni a tři noci. (Mat.12,39.)

Ani tentokrát nedal Ježíš Židům odpověď jinou:

Zrušte chrám tento a ve třech dnech zase vzdělám jej. (Jan 2,19)

I to je znamení Jonáše proroka: ve třech dnech. Hlavní význam je však v tom, že Ježíš sám pomíjí ve svých slovech budovu chrámovou, čili že naznačuje, že náprava, s níž přichází, se netýká především chrámu postaveného rukou lidskou. Je ještě jeden doklad toho, jak Ježíš relativisuje význam chrámu a kultu.

V ten čas šel Ježíš v den sváteční skrze obilí, a učedníci jeho lační jsouce, počali vymítati klasy a jísti. Farizeové pak vidouce to, řekli jemu: Hle, učedníci tvoji činí to, čehož nesluší činiti v den sváteční. On pak řekl jim: Co jste nečtli, co jest učinil David, když lačněl, on i ti, kteříž s ním byli? Kterak všel do domu Božího a chleby posvátné jedl, kterýchžto jemu neslušelo jísti,

ani těm, kteříž s ním byli, než toliko samým kněžím? Anebo zdali jste nečtli v Zákoně, že kněží ve dny sváteční v chrámě svátek ruší, a jsou bez hříchu? Ale pravím vám, žeť větší jest tuto nežli chrám (Žilka: jest tu někdo, kdo je větší než chrám). Než kdybyste věděli, co je to: Milosrdenství chci a ne oběti, neodsuzovali byste nevinných. (Mat.12,1-7.)

Je-li Ježíš víc než chrám, jistě nepůjde chrám čistit. Jeho poslání je jiné. On sám je pravým chrámem; to znamená, že žádný nepřichází k Otci než skrze něho. Ale také každý z nás je chrámem Božím; to znamená, že si nemůže rozdělit svět na chrám a na všední život, protože je ustavičně v chrámě. Dalo by se říci, že celý svět je chrámem Božím; neříkáme to jen proto, že to má pantheistický nádech. Platí však, že Ježíš Kristus radikalizuje zákon a prohlubuje příkazy Boží. Kupčíky a penězoměnce vyhání z chrámového nádvoří, aby je nakonec vyhnal ze všeho svého lidu, z celého světa. Tato práce dosud neskončila; nám je to připomínkou, abychom toto úsilí vzali vážně.